

Tussen Amersfoort en Nijkerk

(Ontleend aan artikelen uit de Bewaarsman. Het tijdschrift van de Historische Kring Hoogland)

Landschap

Het gebied tussen Amersfoort en Nijkerk is van oorsprong een ontmoetingsplaats van grondsoorten: zand veen en Zuiderzee klei. Heidevelden en veengebieden liggen te wachten om ontgonnen te worden. Namen spreken voor zichzelf: Hooglanderveen, Nijkerkerveen. Hier moet hard geploeterd worden om het gebied te ontginnen. Deze regio is vergelijkbaar met de Drentse veengebieden.

Het Hogeland, waarvan de naam Hoogland is afgeleid, was oorspronkelijk een verzamelnaam voor een aantal buurtschappen, gelegen op de hoge zandgronden in het noorden van de Gelderse Vallei. Het is het overgangsgebied naar de Eemlandse lege (=lage) landen, de polders in het noorden van Hoogland. De gerechten Hoogland en Emiclaer werden in 1811 samengevoegd tot de gemeente Hoogland. In 1857 werden de minigemeenten Duist, de Haar en Zevenhuizen geannexeerd. In 1974 was het Hoogland zelf, dat grotendeels opging in de gemeente Amersfoort; het gedeelte ten noorden van de A1 ging naar Bunschoten-Spakenburg. Men vindt hier alle kenmerken van de Gelderse Vallei: kleinschalige, onregelmatige percelen en veel afscheidende houtwallen. Dit noemt men het kampen- of hoevenlandschap.

La bataille de Ronchevaux et la mort roland et oliver.

De slag bij Ronchevaux De dood van ridder Roeland met zijn hoorn

Op het Hogeland ontbrak een gemeenschappelijke "eng", buiten de provincie Utrecht "es" genoemd. Daarvoor leende het sterk golvende landschap zich niet. De zandruggen hadden niet een zodanige omvang dat ze de akkers voor een heel dorp konden bevatten. Hier dus geen gemeenschappelijke es, maar engen voor één of enkele hoeven.

De eerste ontginningen begonnen rond 777, toen Karel de Grote het gebied in de wijde omgeving aan de bisschop van Utrecht schonk. Ook vóór Karel de Grote was er (schaarse) bewoning op het Hogeland.

De archeologie heeft interessante vondsten kunnen noteren uit de prehistorie, toen de jagers en boeren nog passanten waren die hier maar tijdelijk verbleven. Bepaalde zandruggen in Hoogland-West zijn gekenmerkt als archeologisch beschermde locaties. Misschien geven zij in de toekomst hun geheimen nog prijs.

De ontginningen vonden plaats op plekken die voldoende droog waren om een behuizing te bouwen: de zandruggen. Daar was het mogelijk graan (voornamelijk rogge) en boekweit te verbouwen en het vee droog te stallen. Het wei- en hooiland lag dan tussen de

zandruggen in de laagte. Het is deze situatie die zich door heel Hoogland voordeed en ook in het meest zuidelijke deel van Hoogland-West, het kampen- of hoevenlandschap.

Aanvankelijk was vooral vee-bezit belangrijk; akkerbouw had toen nog weinig aandacht. Later werd voor akkerbouw geschikt land zó belangrijk dat de wegen niet over de engen liepen, maar er om heen.

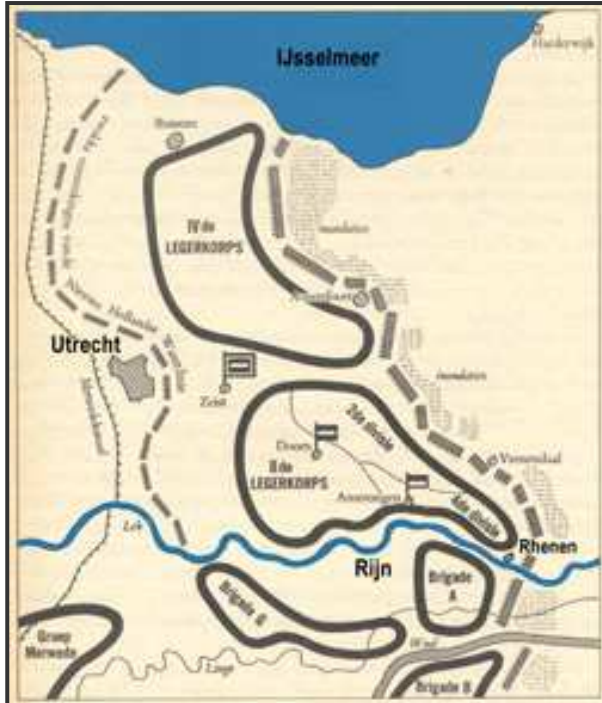
Vanaf ongeveer het jaar 1000 ontstond de plaggenlandbouw. Uit de kampen ontstonden kleine engen. De schapen moesten zorgen voor bemesting van de akkers en werden 's nachts in potstallen ondergebracht. Op de woeste gronden (de heide) werden plaggen gestoken. Deze werden 's nachts bedekt door een laag mest. Hier overheen werd dan weer een laag plaggen verspreid, daarover kwam weer mest, enzovoort. Als de verdiepte stal vol was werd het mengsel van plaggen en mest over de akkers gebracht. Er is in de omgeving geen schaapskooi meer overgebleven.

Rond 1000 kreeg de Sint-Paulus abdij te Utrecht van de bisschop een enorme schenking: vrijwel al het land in Hoogland, Soest en Leusden. Hiertoe behoorden grote delen van Coelhorst. Bovendien was de abdij actief betrokken bij de

ontginning van Over- en Neerzeldert en De Slaag, waarvan flinke delen abdijbezit waren. De twee laatste polders vielen dan ook onder de schout die door de abdij was benoemd.

Grebbelinie

De Grebbelinie in 1940

Langs de Eem ligt de Grebbelinie, een verdedigingsgordel van Rhenen tot de schans bij Krachtwijk die ook wel Utrechtse Waterlinie werd genoemd. In Hoogland-West loopt deze vanaf Weerhorst langs de Eem, maar de dijk is niet toegankelijk voor publiek. De lijn dateert uit ca 1750 en is ontworpen door de bekende vestingbouwer Menno baron van Coehoorn. Er was al vanaf 1714 aan gewerkt, maar een oorlog met Frankrijk gaf een nieuwe impuls om het werk snel af te maken. De lijn is aangelegd oostelijk van de Oude Hollandse Waterlinie en moest het land beschermen tegen een aanval uit het oosten. Vervolgens is de Grebbelinie enkele malen verbeterd en uitgebreid

In 1794 werd het gebied onder water gezet in de strijd tegen de Franse troepen, maar die marcheerden in

januari 1795 over het ijs.

Het Nederlandse leger heeft de Grebbelinie tijdens de mobilisatie van 1939-1940 nog ingrijpend gemoderniseerd. (zie Mannes van Huik). Langs de dijk zijn betonnen Nederlandse bunkers aangelegd, vanwaar men met mitrailleurs de Duitsers dicht tegen te houden. Er is in april-mei 1945 nog wel in dit gebied gevochten, maar toen had de lijn al geen militaire betekenis meer.

Tabak

Begin 18e eeuw had Hoogland-West veel te lijden van overstromingen en veeziekten. Veel boeren konden de pacht en poldergelden niet meer betalen en moesten ermee stoppen. Er zullen veel tranen geplengd zijn toen het boerengezin van De Pol in 1722 zijn hofstede moest verlaten. Al het vee werd verkocht, maar de landheer streek over zijn hart. Men mocht nog tot Allerheiligen blijven om de zaak af te ronden en één koe aanhouden tot de ossemarkt. De volgende boer had even weinig geluk: in 1730 was het zijn beurt.

De nieuwe eigenaar van De Pol in 1739 was Hendrik Geurtsz Kuijer, die vervolgens één van de rijkste Hooglandse boeren werd. Naast wat bosbouw deed de boer van De Pol aan tabak, vooral in de 18e eeuw. De schuur is dan ook als tabaksschuur gebouwd. Later is die verbouwd tot veestal.

De boeren te profiteren van de opkomende vraag naar (snuif)tabak doordat importmogelijkheden beperkt waren. In de streek rond Amersfoort en Nijkerk wordt veel tabak geteeld. Jaar in jaar uit kon je hetzelfde stuk land gebruiken als je maar zwaar genoeg mestte met paarden- en schapenmest.

Om de planten te beschutten legde je perken aan omzoomd met wallen.

Schoffelen, inschoppen, dat is grond langs de stengels ophogen, toppen en in augustus de pluk.

Eerst het ondergoed naar binnen, daarna het bovengoed of bestgoed. Ja goed geraden het onderste blad en het beste bovenblad gescheiden. Alles de droogschuur in om te drogen. Je maakte een 10 cm lange snee in het blad. Hierdoor stak je aangepunte stokken. Zo werden de bladen aan spijlen geregen, die je ophing om zo de bladeren te laten drogen in de droogschuren. Na 4 tot 6 weken kon de fermentatie (broei) beginnen.

Toch nog nat?. Wel, dan gebruikte je vuurpotten met gloeiende cokes om de ruimte bij te verwarmen. Helaas, dat ging maar al te vaak mis. Veel schuren en boerderijen brandden af. In de Franse tijd werd er een einde gemaakt aan de export van tabak. De Fransen eigende zich het monopolie toe. Aan het eind van de 19^e eeuw is de Nederlandse tabaksteelt weggevaagd. De sigaar was in zwang gekomen. Die eiste een betere buitenlandse kwaliteit.

